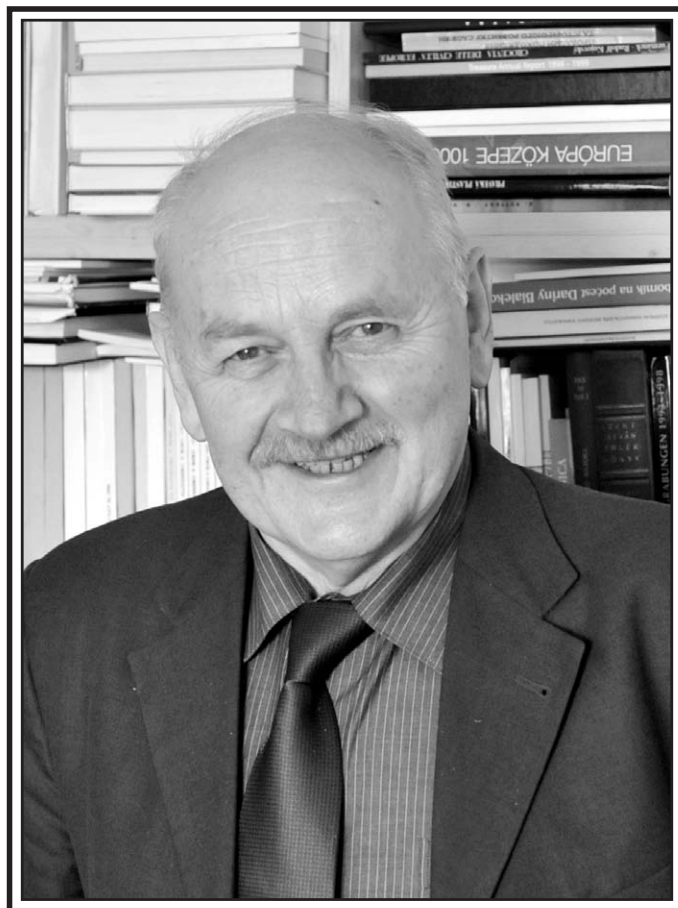

Prof. Alexander Ruttkay, DrSc.
 (* 24. 4. 1941 – †14. 4. 2025)

Žijeme v turbulentných časoch, keď má každý množstvo plánov v osobnom i pracovnom živote. U vedcov to platí dvojnásobne. Spravidla nerozlišujú pracovný čas a voľno, zamestnanecký pomer, obdobie dôchodku. Výskum a snaha o nové objavy a poznatky sú pevnou súčasťou ich života. Napriek všetkým plánom a predsavzatiam je však osud neúprosný a pozemskú púť niekedy rýchlo a nečakane ukončí. To sa udialo 14. apríla 2025, keď nás vo veku nedožitých 84 rokov, po krátkej chorobe, navždy opustil prof. PhDr. Alexander Ruttkay, DrSc. – významný vedec a pedagóg, archeológ, historik, organizátor vedy, skvelý človek, priateľ ako aj manžel, otec a starý otec rozvetvenej rodiny.

Jeho životným a pracovným osudom i dosiahnutým úspechom boli venované viaceré

medailóny nielen na stránkach časopisu *Slovenská archeológia*, ale aj v ďalších médiách (napr. *Ruttkay/Fábiková 2011*; *Vladár 2001*). Skutočnosť, že bol všeobecne uznávanou osobnosťou, potvrdzuje aj množstvo nekrológov, ktoré bezprostredne po jeho úmrtí doslova zaplavili rozhlas, tlač i webové portály.

Alexander Ruttkay sa narodil 24. apríla 1941 v Budapešti. Po druhej svetovej vojne sa jeho rodina v rámci repatriácie vrátila na Slovensko. Detstvo prežil v Piešťanoch, kde v roku 1958 na tamojšom gymnáziu ukončil stredoškolské štúdium. V tom istom roku bol prijatý na štúdium archeológie na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave (ďalej FF UK). Ukončil ho s vyznamenaním v roku 1963 a následne viac než dva roky pôsobil v Krajskom vlastivednom

múzeu v Bojniciach. Tu začal realizovať aj svoje prvé samostatné archeologické terénne výskumy. V roku 1965 získal na základe konkurzu pracovnú pozíciu odborného pracovníka v Archeologickom ústave SAV (ďalej AÚ SAV) na pracovisku v Nitre, s ktorým ostal úzko spätý počas celého svojho vedeckého života.

Už v roku 1968 získal akademický titul doktor filozofie (PhDr.) a v roku 1975 hodnosť kandidáta historických vied. V roku 1988 úspešne obhájil vedeckú hodnosť doktora historických vied, v roku 1994 sa na FF UK habilitoval na docenta a v roku 1999 bol po úspešnej inaugurácii prezidentom Slovenskej republiky menovaný za profesora v odbore archeológia.

V rokoch 1979 – 1990 vykonával funkciu zástupcu riaditeľa AÚ SAV a od roku 1991 do roku 2008 pôsobil ako jej riaditeľ. V rokoch 1989–1990 bol predsedom Slovenskej archeologickej spoločnosti pri SAV a v rokoch 1990–1991 predsedom Vedeckej rady AÚ SAV. Neskôr bol rovnako dlhoročným predsedom redakčnej rady časopisu *Slovenská archeológia*. Po roku 1991 venoval rozhodujúcu časť svojich organizačných aktivít stabilizácii pracoviska. Postupne sa mu podarilo zastaviť znižovanie počtu pracovníkov vyplývajúce z krátenia rozpočtu na začiatku 90. rokov. Umožnila to najmä podpora realizácie záchranných archeologických výskumov. Práve vďaka tomu sa opäť rozbehli terénne výskumy. Dokonca sa podarilo oživiť nábor mladých bádateľov, z ktorých veľká časť sa postupne iniciatívne zapojila do vedeckovýskumnej činnosti a dnes sú z nich aktívni vedeckí pracovníci nielen v AÚ SAV, ale aj na iných významných pracoviskách – univerzity, múzeá, Pamiatkové úrady SR, súkromné výskumné inštitúcie. Od roku 2008 pracoval ako vedúci vedecký pracovník a v posledných rokoch ako emeritný pracovník.

A. Ruttkay vždy naplno riešil aj množstvo organizačných úloh v medziinštitucionálnom priestore. Od roku 1997 bol členom Odborovej komisie pre doktorandské (PhD.) štúdium, od roku 2000 členom komisie pre historické vedy pri Akreditačnej komisii SR. V roku 2002 sa stáva členom Rady pre Štátne programy výskumu a vývoja (ŠPVV) pre mladých vedcov a doktorandov a predsedom podprogramu pre projekty v tejto kategórii. Bol členom Učenej spoločnosti SAV, Slovenského komitétu slavistov, Vedeckého kolégia SAV pre kultúrno-historické vedy. Od roku 2004 do roku 2014 vykonával náročnú prácu vo funkcii predsedu Komisie na overovanie osobitnej odbornej spôsobilosti pri Ministerstve kultúry SR.

Výskumné aktivity najskôr zacielenil na dobu sťahovania národov. Postupne sa preorientoval na skúmanie včasného a vrcholného stredoveku, kde sa pomerne rýchlo zaradil k špičke stredoeurópskeho bádania. Základom jeho práce boli jednak terénne výskumy, ktorých realizáciu bravúrne zvládol, ale aj teoretická práca v širokom nadregiónálnom stredoeurópskom kontexte. Jednoznačne patrí k bádateľom, ktorí najviac prispeli k poznaniu našich najstarších národných dejín. Zameril sa na tvorbu syntéz, najmä z oblastí ako vojenstvo, kresťanstvo, feudálne sídla, spoločenská štruktúra, surovinové zdroje.

V teréne sa práve jeho zásluhou odkryli a verejnosti sprístupnili reprezentatívne lokality, ktoré sú natrvalo zapísané nielen v povedomí výskumníkov, ale aj u laickej verejnosti na Slovensku i v stredodunajskom priestore. Osobitne je potrebné vyzdvihnúť viacročný výskum dnes ikonické lokality Ducové-Kostolec, kde objavil a preskúmal na našom území prvý veľkomoravský veľmožský dvorec z 9. stor. s obytnou stavbou, rotundou i pohrebiskom. Nebyť jeho mladického zápalu a dobrých komunikatívnych a „presvedčovacích“ schopností, možno by sa toto jedinečné nálezisko stalo bez väčšieho výskumu obeťou rozširujúceho sa kameňolomu. Lokalitu zachránil a podrobne preskúmal, následne bola zaradená do zoznamu národných kultúrnych pamiatok v čase, keď do tejto skupiny patrili iba najvýznamnejšie archeologické objekty. Vďaka jeho úsiliu a spolupráci s Balneologickým múzeom v Piešťanoch sa tu pomerne rýchlo vybudovala čiastočná rekonštrukcia tejto pamiatky. Postupne sa transformovala aj na pútnické miesto. Tento výskum bol zároveň jedným z prvých na Slovensku, kde sa investor zodpovedný za kameňolom finančne podieľal na nákladoch záchranných prác.

Neskôr sa A. Ruttkay zameril na výskum Rotundy sv. Juraja a jej okolia na východnej strane Považského Inovca v katastri obce Nitrianska Blatnica. Postupne sa potvrdila jeho hypotéza, že ide o ďalší včasnostredoveký dvorec. Novšie výskumy preukázali, že pravdepodobne ide o najstaršiu rotundu na našom území postavenú už v 9. stor., v období Veľkej Moravy. Práve tejto lokalite sa chcel pán profesor ešte aktívne venovať, žiaľ, tieto plány sa už nepodarilo uskutočniť.

Pozoruhodné výsledky priniesol výskum románskeho Kostola sv. Michala archanjela a cintorína v Dražovciach, ako aj vykopávky na miestach vrcholnostredovekých feudálnych sídiel ako Kolačno-Michalov vrch, Horné Lefantovce, Rudno nad Hronom a najmä výskum

stredovekého feudálneho sídla v Partizánskom-Šimonovanoch. Práve tu som mal to šťastie, ako začínajúci archeológ, že som mohol byť jeho priamym spolupracovníkom. Fascinovalo ma, ako si k danej téme dokázal detailne naštudovať nielen archeologické, ale najmä historické pramene. Do procesov výskumu a jeho interpretácie vtiahol aj regionálne štruktúry. S nadšením som nasával, ako spolu s jeho „dvorným“ technikom E. Rejholcom dokázali zvládnuť techniky archeologického výskumu a najmä detailné štúdium vrstiev, ich vzťahov i významu jednotlivých objektov. Táto spolupráca postupne zmenila aj náš vzťah z úrovne menovcov a kolegov na priateľov, ktorým vyhovovala spolupráca tak vo vedeckej, ako aj organizačnej oblasti.

Napriek tomu, že A. Ruttkay bol výrazne vyťažovaný organizačnými činnosťami, dokázal si nájsť čas, často aj na úkor rodiny, na intenzívny teoretický výskum a publikovanie jeho výsledkov. Je autorom, resp. spoluautorom 13 monografií a viac ako 300 štúdií, zacielených najmä na Veľkú Moravu, počiatky Uhorského kráľovstva, feudálne sídla, kresťanstvo, sakrálne stavby, vojenstvo a sociálne štruktúry. Viaceré z nich patria stále k neprekonaným a dodnes sú systematicky citované doma i v zahraničí. Kľúčové sú jeho monograficky koncipované štúdie zamerané na vojenstvo, výzbroj a výstroj v 9.–14. stor. (*Ruttkay 1975; 1976*). Jeho najcitovanejšia práca má viac ako 400 ohlasov doma aj v zahraničí, čím sa v oblasti humanitných vied môže pochváliť málokto.

Dokladom jeho medzinárodnej akceptácie je činnosť v mnohých redakčných radách zahraničných časopisov a aktivity v medzinárodných organizáciách. Spomedzi nich treba uviesť napríklad zvolenie za člena Conseil Permanent Medzinárodnej únie vied prehistorických a protohistorických pri UNESCO, funkciu prezidenta vedeckej organizácie pre výskum hradov Castrum Bene, generálneho sekretára Medzinárodnej únie slovanskej a stredovekej archeológie, člena – korešpondenta Nemeckého archeologického ústavu – jednej z najvýznamnejších archeologických inštitúcií na svete – ako aj čestné členstvo v Spoločnosti pre vedy o umení a archeológiu Maďarskej akadémie vied. Viedol viaceré medzinárodné projekty, napr. Moravia Magna pri Medzinárodnej únii akadémií so sídlom v Bruseli. Aj vďaka týmto kontaktom dokázal podporiť mnohé zahraničné štipendiá a pobyty mladých kolegov.

Významnou kapitolou práce A. Ruttkaya je účasť na pedagogickom procese. Zaslúžil sa o začlenenie výučby archeológie do programu štúdia

na Filozofickej fakulte Univerzity Konštantína filozofa v Nitre (ďalej UKF). Od roku 1996 pôsobil ako vysokoškolský pedagóg na pôde viacerých univerzít (systematicky na UKF v Nitre, ale aj na UK v Bratislave, Masarykovej univerzite, v Brne atď.). V rokoch 1994–2000 bol členom Vedeckej rady FF UK v Bratislave. V rokoch 2000–2007 bol garantom odboru slovenskej dejiny na UKF v Nitre, kde bol v rokoch 2000–2010 aj členom vedeckej rady. Takmer 20 rokov bol predsedom Komisie na obhajobu diplomových prác na FF UKF v Nitre. Vychoval viac ako 30 aspirantov a doktorandov v odbore archeológia a história.

Prof. A. Ruttkay kládol dôraz na prezentáciu a popularizáciu výsledkov vedeckého výskumu. V roku 1983 pracoval ako člen skupiny garantov na príprave a realizácii výstavy „Česi a Slováci v dávnej minulosti“ v Prahe. Už ako riaditeľ pracoviska mal zásluhu na začlenení Slovenska do projektu Stred Európy okolo roku 1000, v rámci ktorého bola v rokoch 2000–2002 vo viacerých krajinách Európy a v roku 2002 aj v Bratislave predstavená rovnomenná výstava v Slovenskom národnom múzeu. Išlo o jedno z najnavštevovanejších podujatí v dejinách slovenského múzejníctva. Aktívne spolupracoval na prezentácii archeologických výskumov aj s viacerými občianskymi združeniami (napr. Nitrianska Blatnica – OZ Jurko). Aj vďaka jeho podpore sa spolu s K. Pietom podarilo vnieť do povedomia širokej verejnosti prvé objavy na veľkomoravskom hradisku v Bojnjej a presvedčiť zodpovedných pracovníkov na rôznych riadiacich postoch o nevyhnutnej podpore podobných výskumov.

Za svoje výskumné i organizačné aktivity mu boli udelené mnohé ocenenia. V roku 2007 mu prezident SR udelil vysoké štátne vyznamenanie – Pribinov kríž I. stupňa – za významné zásluhy v oblasti archeológie. V roku 2011 mu bola udelená Cena ministra školstva Slovenskej republiky v kategórii Celoživotné zásluhy v oblasti vedy a techniky, za unikátne archeologické objavy a teoretický výskum v oblasti najstarších dejín Slovenska; v roku 2001 získal Striebornú medailu UKF v Nitre za pedagogickú a vedecko-organizačnú činnosť pri rozvoji spolupráce medzi SAV a UKF; získal tiež viaceré ocenenia Literárneho fondu, Cenu mesta Nitry (2011). Je čestným občanom mesta Piešťany a Nitrianskej Blatnice. Zaradený je v základných encyklopedických prácach o Slovensku.

Prof. A. Ruttkay bol vynikajúci výskumník, ale v prvom rade skvelý človek, výborný kolega a priateľ. Nebolo tajomstvom, že bol výborný mediátor. Mal schopnosť nekonfliktne riešiť rôzne

druhy komplikácií, vedel rokovať s decíznou sférou, propagovať disciplínu tak, aby verejnosť chápala jej zmysel a opodstatnenosť. Dvere jeho pracovne boli otvorené všetkým kategóriám pracovníkov, ako aj hosťom, návštevníkom či novinárom.

V osobe A. Ruttkaya archeológia stratila mimoriadne pracovitého a cieľavedomého človeka, ktorý v archeologickom výskume zanechal trvalú pozitívnu pečať. Komunita si bude iba ťažko zvykať, že už nie je medzi nami, že sa s ním už nemožno poradiť či konzultovať, že už nepribudnú ďalšie jeho štúdie. Výsledky jeho práce však dlhodobo zostanú jedným z pilierov slovenskej a stredo-európskej archeológie stredoveku.

Češť jeho pamiatke!

LITERATÚRA

- Ruttkay 1975* – A. Ruttkay: Waffen und Reiterausrüstung des 9. bis zur ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts in der Slowakei. I. *Slovenská archeológia* 23, 1975, 119–216.
- Ruttkay 1976* – A. Ruttkay: Waffen und Reiterausrüstung des 9. bis zur ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts in der Slowakei. II. *Slovenská archeológia* 24, 1976, 245–395.
- Ruttkay/Fábiková 2011* – M. Ruttkay /D. Fábiková: Životné jubileum prof. PhDr. Alexandra Ruttkaya, DrSc. *Slovenská archeológia* 59, 2011, 373–388.
- Vladár 2001* – J. Vladár: Životné jubileum prof. PhDr. Alexandra Ruttkaya, DrSc. *Slovenská archeológia* 49, 2001, 364–368.

doc. PhDr. Matej Ruttkay, CSc.
Archeologický ústav SAV, v. v. i.
Akademická 2
SK – 949 21 Nitra
matej.ruttkay@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-6441-9914>